

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Trans-Atlantische fantasie

1 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

De woningen die representatief geacht worden voor Afrika en Lapland zijn hutten en (nomaden)tenten. Zo worden deze niet-westerse landen / culturen bestempeld als eenvoudig / 'wild' / weinig ontwikkeld.

of

De hutten (Afrika) en de nomadentent (Lapland) zijn aan de voet van de Eiffeltoren geplaatst. Daarmee wordt het contrast tussen de moderne toren / het symbool van vooruitgang en de eenvoudige / primitieve woningen groter (alsof het Westen vergeleken met niet-westerse landen veel moderner / meer ontwikkeld is).

2 maximumscore 2

Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (visie) Zij hadden een afkeer van de verstedelijking / technische ontwikkeling (industrialisering) / rationalisme / decadentie / burgerlijkheid 1
- (romantisch) Het verlangen bestaat uit de wens te ontsnappen aan de eigen wereld (escapisme) en/of het verlangen naar één zijn met de natuur / naar een onbedorven cultuur / naar een spirituele en/of mysterieuze wereld 1

3 maximumscore 2

Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Het schilderij laat een inheemse (Tahitiaanse) vrouw zien die bang is voor (denkt aan) de aanwezigheid van de geest van de dood en/of die zich beschermd voelt door de wakende geest van de dood 1
- Gauguin baseerde dit thema op (een van de volgende): 1
 - een Tahitiaanse mythe
 - (bij)geloof / lokale folklore
 - een ets (*Allegorie*) van Humbert de Superville
 - een roman (*Madame Chrysanthème*) van Pierre Loti

Vraag	Antwoord	Scores
4	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – niet-westerse patronen / blauw-oranje print op textiel (Polynesische sarong, exotisch) – (vrij) fel kleurgebruik zoals oranje en/of geel en roze (exotisch) – de schematische / vereenvoudigde weergave van de geest van de dood (primitief) – vormen met zwarte (donkere) contourlijnen (primitief) – ondiepe ruimte / nauwelijks ruimtelijk perspectief (primitief) – weinig plastisch / vlakmatige opbouw (primitief) 	
	per juist aspect	1
5	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • vormgeving (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – (plat/ondiep) <i>Manao Tupapau</i> wordt, net als <i>Olympia</i>, gekenmerkt door een ondiepe ruimte en (scherp afgebakende) vlakken en/of door grote nadruk op het platte vlak. – (compositie) De horizontale compositie van <i>Olympia</i> (met een verticale as in de bovenste helft) komt in grote lijnen overeen met <i>Manao Tupapau</i> (al is deze gespiegeld). • inhoudelijk aspect (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – <i>Olympia</i> wordt gekenmerkt door een erotische lading (opgeroepen door de houding en blik van de naakte vrouw) en die is ook kenmerkend voor / aanwezig in <i>Manao Tupapau</i>. – Bij <i>Olympia</i> is de betekenis van de donkere figuur met het boeket op de achtergrond raadselachtig, en dat geldt ook voor de in zwarte kleding gehulde figuur in <i>Manao Tupapau</i>. 	1
6	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gauguin zette zich af tegen (het vluchtige / het observeren van) het impressionisme en/of het realisme • Het werken uit de herinnering droeg bij aan Gauguins streven naar een "mooie moderne stijl" (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – (essentie) omdat daarmee de kern / het belangrijkste van een idee / beeld kon worden verbeeld (in plaats van het volledig waarneembare). – (emotie) omdat daarmee de essentie van een bepaalde ervaring / emotie / gevoel kon worden verbeeld (in plaats van een concrete / beschrijfbaar gebeurtenis). – (vrijheid van verbeelding) omdat daarmee regels konden worden losgelaten / beelden konden worden gecombineerd (in plaats van de waarneembare werkelijkheid weergeven). – (veelheid van bronnen) omdat daarmee geput kon worden uit een veelheid van bronnen (van literatuur en fantasie tot concrete kunstwerken). 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 1

Baudelaire zou Gauguins leven en werk in Tahiti afkeuren, omdat (een van de volgende):

- Gauguin vertrok (naar verre oorden) in plaats van het moderne leven te omarmen / omdat Gauguin zich niet onderdompelde in de grote stad / in het (snelle) moderne leven.
- Gauguin in verre oorden zocht naar het universele / tijdloze (in plaats van naar het hier en nu, het eigene van de eigen tijd).

8 maximumscore 3

drie van de volgende:

- het (nieuwe) schoonheidsideaal / seksualiteit: de pin-up op de bank en/of de gespierde man in bodybuilderspose
- de (veelheid aan) reclame: automerk (Ford) en/of het ingeblikte voedsel (Ham) en/of gevels met reclame-uitingen (voor bioscoop)
- de nieuwe technologie (in het huishouden): de stofzuiger en/of de bandrecorder en/of de televisie (met een telefonerende vrouw)
- film/vermaak: het uitzicht op een bioscoop en/of een (ingelijst) affiche met een strip
- consumptiemaatschappij: de lolly(pop) in de hand van de man, het ingeblikte voedsel (Ham)

per juist antwoord

1

Opmerking

Alleen als bij een juist thema ook een juist voorbeeld wordt gegeven 1 scorepunt toekennen.

9 maximumscore 2

Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (trans-Atlantisch) Het werk van Hamilton bestaat uit een verzameling afbeeldingen uit Amerikaanse tijdschriften (die het moderne leven 'aan de overzijde van de oceaan' of de toekomst representeren) 1
- (fantasie) De collage van deze afbeeldingen uit tijdschriften geeft niet het werkelijke (moderne) leven uit de jaren vijftig (in Engeland) weer, maar is een fantasiebeeld van de Verenigde Staten zoals dat in Engeland bestond (namelijk het beeld van een welvarend en technologisch vooruitstrevend land en/of een op uiterlijk en vermaak gerichte cultuur: een trans-Atlantische fantasie) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

10 maximumscore 2

Die ironie zou kunnen blijken uit (twee van de volgende):

- de vele reclame-uitingen: in de huiskamer zijn overdreven veel reclame-uitingen te zien (automerk, eten uit blik, snoep, slogans) en die wijzen op ironie ten aanzien van massaconsumptie / invloed van reclame op het leven van alledag / het leefgedrag / koopgedrag van mensen.
- de afbeeldingen van uitdagende mensfiguren: de houdingen van de vrouw op de bank (de pin-up) en/of de bodybuilder zijn zo overdreven / uitdagend dat ze duiden op ironie ten aanzien van de aandacht voor het lichaam / seksualiteit en/of de (stereotiepe) rol van de man / vrouw in de maatschappij.
- afbeeldingen van ‘goede smaak’: het feit dat de collage bestaat uit afbeeldingen afkomstig uit (Amerikaanse) tijdschriften getuigt van ironie ten aanzien van wat in de (Amerikaanse) media gezien wordt als ‘goede smaak’ / als iets dat iedereen wil hebben / doen.
- de reclame-slogan / de titel van het werk: de slogan / titel (afkomstig uit een tijdschrift) doet vermoeden dat de huizen heel aantrekkelijk / anders zijn geworden, maar uit het bizarre interieur (vol overdrijvingen) blijkt ironie / spot ten aanzien van die aantrekkelijkheid / verandering van het nieuwe (moderne) leven.

per juist voorbeeld

1

11 maximumscore 2

- Courbet en het realisme: Courbet benaderde het naakt vanuit het alledaagse / de directe observatie en/of met als uitgangspunt dat perfectie / schoonheid relatief is (voor Courbet bestond er niet zoiets als het perfecte naakt in lijn en vorm) 1
- Titiaan en de renaissance: Titiaan benaderde het perfecte naakt vanuit de klassieke perfectie / schoonheid als eenheid van delen (proportieleer) 1

12 maximumscore 1

een van de volgende:

- Hamilton refereert met dit werk aan verschillende visies op het ideale naakt, waardoor hij lijkt aan te geven dat er verschillende waarheden over het ideale naakt zijn en/of er geen ideaal bestaat. (En dat getuigt van een postmoderne visie, namelijk het in twijfel trekken van een absolute waarheid.)
- Hamiltons werk gaat over mannelijke visies op het ideale naakt (zij bepalen het ideale naakt) / over de vrouw als lustobject / *male gaze*. (En dat getuigt van een postmoderne visie / feministische / kritische genderblik.)

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Wolkenkrabbers

13 maximumscore 2

- plek in de stad (een van de volgende): 1
 - (centrale ligging) Het gaat om een opdracht voor het centrum van een belangrijke stad / Berlijn en dat vereist een bijzonder ontwerp van een architect (iedereen ziet / weet het).
 - (ligging t.o.v. omgeving) Het gebouw heeft drie belangrijke aanzichten, vanaf de straat, het station en de rivier, en vraagt dus om drie bezienswaardige gevels.
 - (vorm) De eerste hoogbouw in het centrum van de stad moet zich verhouden tot bestaande laagbouw (harmonie en esthetiek)
 - (vorm van kavel) De driehoekige vorm van het kavel vraagt om bijzondere oplossingen voor de plaatsing en/of vorm van het gebouw op dit stuk grond (meeste kavels zijn rechthoekig).
- historische context (een van de volgende): 1
 - (machtsvertoon) Kort na de oorlog (waarbij Duitsland als agressor betrokken was) is de Duitse bevolking gevoelig voor de negatieve uitstraling van een dergelijk imponerend gebouw.
 - (armoede) Kort na de oorlog is er weerstand (van de arme bevolking) tegen dure, grootschalige projecten zoals dit.

14 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De gevels zijn / het exterieur is vrijwel geheel van glas (en staal) en dat zorgt voor lichtreflectie en/of spiegelingen (en dat is modern, levend, veranderend, nieuw).
- De gevel van glas is transparant / biedt doorzicht op de inwendige structuur / de gelaagde constructie van het gebouw / op het leven in het gebouw (en dat is modern, nieuw).
- De (diepe) inkepingen in de omtrek / plattegrond van het gebouw zorgen voor een organische vorm (en dat is modern, levend, nieuw).
- De relatief scherpe hoeken van het gebouw zorgen voor een sterk verlengend / omhoogstuwend effect en dat doet futuristisch / modern / levend aan (een rechte hoek heeft dat effect veel minder)
- De verschillende (losse) geveldelen staan (niet op één lijn maar) iets onder een hoek ten opzichte van elkaar en dat zorgt voor een levendige contour / expressieve vorm (en dat is modern, veranderend, levend).
- De verschillende (losse) geveldelen staan (niet op één lijn maar) iets onder een hoek ten opzichte van elkaar. Daardoor reflecteren ze het licht allemaal anders en dat versterkt de verandering in oppervlak (en dat is modern, levend, veranderend).

per juist voorbeeld

1

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none">• (beton)skeletbouw• (Beton)skeletbouw is een zelfdragende constructie van staal en beton waardoor de (buiten)muren geen gewicht meer dragen. Daardoor kan de buitenmuur van minder sterk materiaal / van (vrijstaand) glas worden gemaakt (zoals de wolkenkrabber met vliesgevel)	1 1
16	maximumscore 2	
	twee van de volgende: <ul style="list-style-type: none">– de geometrische vorm / het strakke grid op basis van een rechthoekig plan / een doos op pilaren– soberheid van het decoratieve rasterpatroon (alleen maar accentuering van constructie)– het gebouw staat op pilaren waardoor het 'zweeft'	
	per juist kenmerk	1
17	maximumscore 3	
	drie van de volgende: <ul style="list-style-type: none">– het verhoogde / iets verheven plateau waarop het gebouw rust (het mee-ontwerpen van de omgeving)– de brede (centraal geplaatste) trap– heldere / harmonieuze (geometrische) verhoudingen– open loggia / (zuilen)galerij / zuilen (pilaren) bijna rondom– (streng) symmetrie in de plattegrond / gevelopstand– het monumentale volume / blok	
	per juist kenmerk	1
18	maximumscore 2	
	Antwoorden moeten de volgende strekking hebben: <ul style="list-style-type: none">• (exterieur) Seagram Building heeft veel kenmerken van de klassieke architectuur (classicistische stijl) en/of doet in zijn uiterlijk monumentaal streng (essentieel) / onpersoonlijk (universeel) aan en roept om die reden associaties op met architectuur van het Derde Rijk (zoals die van Albert Speer)• (betekenis) Seagram Building symboliseert het naoorlogse kapitalisme / is gebouwd in opdracht van een grote ondernemer, en staat daarmee voor een ander soort 'totalitaire ideologie', namelijk die van het grootkapitaal	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
19	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • voor (een van de volgende): 1 <ul style="list-style-type: none"> – Alle functies van de stad (wonen, werken, recreëren, transport) zijn vertegenwoordigd / opgestapeld in één groot gebouw. – Een (moderne) stad wordt gekenmerkt door hoge gebouwen, en hier zijn de hoge gebouwen als het ware opgestapeld. • tegen (een van de volgende): 1 <ul style="list-style-type: none"> – De functies (wonen, werken, recreëren, transport) zijn te sterk gescheiden, waardoor de stad dynamiek mist. – De vormgeving is abstract / uniform en dat is in strijd met de dynamiek van / de vele verschillen binnen een stad. – De auto's in deze 'verticale stad' staan stil (geparkeerd), ze horen juist bij de infrastructuur / het leven buiten het gebouw, dus daar is de ware (dynamische) stad. – Tal van aspecten die kenmerkend zijn voor een stad, zoals diversiteit in bouw / laag- en hoogbouw en geleidelijke groei, ontbreken. 	
20	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – De (rechthoekige) doosvorm is kenmerkend voor modernistische architectuur en deze vorm wordt in <i>De Rotterdam</i> 'overtroffen' door stapeling / herhaling van de doosvorm. – De (rechthoekige) doosvorm is kenmerkend voor modernistische architectuur en deze vorm wordt in <i>De Rotterdam</i> 'overtroffen' door de dozen te laten verspringen, waardoor een sterke dynamiek ontstaat. – <i>De Rotterdam</i> is in de kern modernistisch, bijvoorbeeld door de (rechthoekige) doosvorm en/of de vliesgevels, maar de verschijningsvorm van het gebouw als geheel is dermate gevarieerd / complex / iconisch dat het te zien is als overtreffing van het modernisme / als supermodernisme. 	
	per juist argument	1
21	<p>maximumscore 3</p> <p>De vrolijke dynamiek blijkt uit (drie van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – de afwisseling in kleuren/ bonte kleuren (geel, blauw, groen, rood). – de glinstering van de glasplaten. – het iets versprongen / schuin tegen elkaar aan plaatsen van de glasplaten. – de gelaagde opbouw van de (gekleurde) glasplaten (waardoor er meer spiegelingen en kleurlagen ontstaan). – de variatie in de textuur van de glasplaten. 	
	per juist aspect	1

Vraag	Antwoord	Scores
22	<p>maximumscore 1</p> <p>een van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het werk van Isa Genzken is heel vrij / autonoom, terwijl de wolkenkrabber van Mies van der Rohe voor een specifieke locatie is ontworpen (figuur 4) / een specifieke plattegrond heeft (figuur 5). – De sculpturen van Isa Genzken staan alle op zichzelf (op een sokkel), terwijl Mies van de Rohe meerdere (deel)ontwerpen van één gebouw (een situatieschets, een plattegrond, een fotomontage) maakte. – Het werk van Isa Genzken bestaat uit glasplaten / platte vlakken zonder enige verwijzing naar functies (van een gebouw), terwijl het ontwerp van Mies van der Rohe verwijzingen bevat naar verdiepingen (woon-/werktagen). 	
23	<p>maximumscore 3</p> <p>Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (overeenkomst) Beide kunstenaars zien de uitdrukking van het moderne in (de dynamiek van) glasarchitectuur 1 • (afstand nemen) Genzken neemt afstand van het functionalisme door alleen maar buitenkant te ontwerpen / geen functioneel maar vooral een kleurrijk en verbeeldingsvol ontwerp te maken (decoratief, veel verschillende soorten ontwerpen in allerlei varianten gekleurd glas) 1 • (reden) Daarmee verzet zij zich tegen de treurige architectuur / de deprimerende hoogbouw die het functionalisme / modernisme (zoals Seagram Building van Mies van der Rohe en diens navolgers) heeft opgeleverd 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Geïnspireerd door Vermeer

24 maximumscore 2

Dit effect van bespieden ontstaat door (twee van de volgende):

- de plaatsing van het meisje in de hoek van de ruimte, ingekaderd door twee muren, een tafel en een halfgesloten gordijn. Door dit kader binnen een kader wordt de blik sterk gestuurd / ligt de focus op het meisje.
- het halfgesloten gordijn op de voorgrond, waardoor het lijkt alsof de beschouwer (door een denkbeeldig raam) naar binnen gluurt.
- de sterke focus van het meisje (gebogen hoofd, neergeslagen ogen) op de brief, waardoor ze niet oplet / niets in de gaten heeft en dat versterkt het idee van een beschouwer die niet opgemerkt wordt, zoals een bespieder.
- de reflectie van het gezicht in het raam (weerspiegeling), die de aanwezigheid van een beschouwer / een onzichtbare aanwezige (een bespieder) wekt.

per juist antwoord

1

25 maximumscore 2

twee van de volgende:

- In *Brieflezend meisje* en/of *Meisje met de parel* wordt een typisch Hollands beeld (nationale identiteiten) opgeroepen, namelijk dat van een alledaags Hollands interieur en/of Hollands meisje uit de zeventiende-eeuw.
- De werken staan (indirect) symbool voor de Gouden Eeuw, de periode die gezien wordt als het fundament van / voorbeeld voor het huidige Nederland vanwege de onafhankelijke Republiek en/of de grote welvaart dankzij de VOC / handel.
- De (iconische) werken van Vermeer behoren tot de canon van de Nederlandse (kunst)geschiedenis / Hollandse meesters van de Gouden Eeuw en representeren zelf die nationale identiteit.

per juiste redenen

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

26 maximumscore 2

twee van de volgende manieren:

- Banning relateert het idee van één nationale identiteit door te laten zien dat wat vaak voor typisch Marokkaans / anders wordt gehouden, namelijk een meisje met hoofddoek, sterk overeen kan komen met het toonbeeld van de ‘eigen’ nationale / Nederlandse identiteit (meisje met de parel, brieflezende vrouw).
- Banning relateert het idee van een vaste nationale identiteit door de aandacht te vestigen op de veranderlijkheid van die identiteit: hij trekt een parallel tussen de multiculturele samenleving anno nu (Marokkaans meisje) en die in de zeventiende eeuw.
- Banning relateert het idee van één nationale identiteit door verwijzingen naar niet-westerse invloeden op het Hollandse interieur. Dit is te zien aan het olielampje voor het raam en/of het nadrukkelijk uitgestalde exotische fruit en/of het benadrukken van het Perzische tapijt.
- Banning relateert het gegeven van één nationale identiteit door symbolen van nationale identiteit, zoals het schilderij *Brieflezend meisje bij het venster* te herinterpreteren en/of te transformeren in een nieuw beeld / in de context van migratieproblematiek te plaatsen.
- Banning relateert het idee van een nationale identiteit door de maatschappelijke discussie rond migratieproblematiek, het onderwerp van *Marokkaans meisje (Nissrine) leest aanvraagformulier voor inburgeringscursus bij gesloten raam*, op een speelse manier te benaderen, door een spel te spelen met (iconische) beelden.

per juiste manier

1

27 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Het portret van Jan Six heeft een soberheid waarop je wél goed kunt variëren (er zijn geen afleidende details die te overdadig zouden kunnen zijn) en/of de nadruk komt te liggen op één persoon / identiteit.
- Het portret van Jan Six is een bekend voorbeeld uit de Hollandse beeldende traditie en daarop kan makkelijk / met weinig aanpassingen een hedendaagse variant gemaakt worden waarin die nationale traditie direct te herkennen is.
- De waardigheid (van een vooraanstaand burger) waarmee Jan Six wordt afgebeeld is goed bruikbaar om de waardigheid van de arbeider af te beelden.

per juist antwoord

1

28 C

Vraag	Antwoord	Scores
29	<p>maximumscore 3</p> <p>drie van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – (thema) In beide werken gaat het om een universeel thema / onderwerp, namelijk moeder met kind en/of brieflezende vrouw. – (context) Concrete verwijzingen naar specifieke locatie of specifiek tijdstip ontbreken (en dat versterkt de indruk van tijdloosheid). – (attributen) De vrouw heeft geen of neutrale / niet-modieuze kleding aan (het beeld is niet goed te dateren aan de hand van haar kleding). – (abstrahering) De figuren zijn geabstraheerd en/of vaag weergegeven (persoonlijke kenmerken / details ontbreken), waardoor ze onpersoonlijk worden (en dat versterkt de indruk van tijdloosheid). – (klassiek) Het portret en profiel is van alle tijden / verwijst zowel naar oude kunst als naar hedendaagse kunst (en dat versterkt de indruk van tijdloosheid). 	
	per juist aspect	1
30	<p>maximumscore 1</p> <p>De illusie van vluchtigheid wordt gewekt door de (opzettelijke) onscherpte in de voorstelling die associaties oproept met (de suggestie van) beweging (van model of fotograaf) in de fotografie.</p>	
31	<p>maximumscore 2</p> <p>Het antwoord moet de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Richter legt in zijn werk / portretten (op afbeelding 16 en 17) juist de vaagheid / onscherpte / tijdelijkheid van de gefotografeerde werkelijkheid vast • Anders dan Vermeer (die de werkelijkheid zo precies mogelijk wilde vastleggen) gebruikt Richter de schilderkunst om aan te tonen dat een fotografische weergave van de werkelijkheid tekortschiet en/of dat de fotografie te momentgebonden is en/of dat het bijna onmogelijk is om de werkelijkheid vast te leggen / vast te houden 	<p>1</p> <p>1</p>

Bronvermeldingen

- afbeelding 1 Paul Gauguin, *Manao Tupapau*, 1892, [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin_-_Manao_tupapau_\(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin_-_Manao_tupapau_(The_Spirit_of_the_Dead_Keep_Watch).jpg), laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 2 Edouard Manet, *Olympia*, 1863, [https://en.wikipedia.org/wiki/Olympia_\(Manet\)#/media/File:Edouard_Manet_-_Olympia_-_Google_Art_Project.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Olympia_(Manet)#/media/File:Edouard_Manet_-_Olympia_-_Google_Art_Project.jpg), laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 3 Richard Hamilton, *Just what is it that makes today's homes so different, so appealing?*, 1956, Collectie Kunsthalle Tübingen, <http://the-indie-pendent.com/wp-content/uploads/2015/08/HAMILTON-Richard-Just-what-is-it-that-makes-todays-homes-so-different-so-appealing-1956-970x1024.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 4 Richard Hamilton, *Le Chef-d'œuvre inconnu*, 2011, <https://www.nationalgallery.org.uk/whats-on/exhibitions/richard-hamilton-the-late-works>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 5 Ludwig Mies van der Rohe, Seagram Building, 1958, New York, <https://thecharnelhouse.org/wp-content/uploads/2016/12/seagram-building-1958.jpeg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 6 Ludwig Mies van der Rohe, Seagram Building (plint), New York, <http://jsah.ucpress.edu/content/ucpjsah/70/3/330/F7.large.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 7 Karl Friedrich Schinkel, Altes Museum, Berlijn, https://readtiger.com/img/wkp/en/Altes_Museum,_vor_1854.jpg, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 8 Rem Koolhaas/OMA, *De Rotterdam*, Rotterdam, foto Ossip van Duivenboode voor OMA, <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/ec/71/f5/ec71f59b4b741681279f27263e0ac726.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 9 OMA, tekening van *De Rotterdam* met functie-indeling, <http://images.oma.eu/20150803220813-814-cy3o/700.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 10 Isa Genzken, *New Buildings for Berlin*, 2004, <https://tomcandy.files.wordpress.com/2014/06/isa-genzken-2.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 11 Johannes Vermeer, *Meisje met de parel*, 1665-1667, collectie het Mauritshuis, Den Haag, https://nl.wikipedia.org/wiki/Meisje_met_de_parel#/media/File:Girl_with_a_Pearl_Earring.jpg, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 12 Johannes Vermeer, *Brieflezend meisje bij het venster*, 1657-1659, Gemäldegalerie Alte Meister, Dresden, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Jan_Vermeer_van_Delft_003.jpg, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 13 Jan Banning, *Marokkaans meisje (Nissrine) leest aanvraagformulier voor inburgeringscursus bij gesloten raam*, 2011, <http://www.janbanning.com/gallery/national-identities/>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 14 Jan Banning, *Turkse constructiewerker (naar Rembrandt's portret van Jan Six)*, 2012, <http://www.janbanning.com/gallery/national-identities/>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017

- afbeelding 15 Rembrandt van Rijn, *Jan Six*, 1654, collectie Six, Amsterdam, https://nl.wikipedia.org/wiki/Collectie_Six#/media/File:JanSix.jpg, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 16 Gerhard Richter, *S. mit Kind*, 1995, <https://www.gerhard-richter.com/en/art/paintings/photo-paintings/mother-and-child-15/s-with-child-8129/?p=1>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- afbeelding 17 Gerhard Richter, *Lesende*, 1994, <https://nyogalleristny.files.wordpress.com/2011/10/gerhard-richter-reader.jpg>, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2017
- figuur 1 Woningen van inheemse volkeren uit Afrika en Lapland, wereldtentoonstelling Parijs, 1889, <http://search.getty.edu/gateway/search?q=B.%20K.%20Editeur%20Vessels&cat=&rows=20&srt=&dir=s&dsp=0&img=0&pg=1>
- figuur 2 links Titiaan, *Zelfportret*, 1566, [https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_\(Titian,_Madrid\)#/media/File:Tizian_090.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_(Titian,_Madrid)#/media/File:Tizian_090.jpg)
- figuur 2 midden Nicolas Poussin, *Zelfportret*, 1650, https://nl.wikipedia.org/wiki/Nicolas_Poussin#/media/File:Nicolas_Poussin_079.jpg
- figuur 2 rechts Gustave Courbet, *De Cellist (zelfportret)*, 1847, <https://uploads7.wikiart.org/images/gustave-courbet/the-cellist-self-portrait-1847.jpg>
- figuur 3 Mies van der Rohe, fotomontage (wolkenkrabber), 1921 http://udnwacmydh8cboz3yc2wv10js.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/sites/14/2016/08/2016_08_22_Mies_Friedrichstrasse.jpg
- figuur 4 Situatieschets Friedrichstrasse rond 1920 Berlijn, naar <http://home.hiroshima-u.ac.jp/tsugi/images/MA/MRrs/Fig%204%20s.jpg>
- figuur 5 Plattegrond van de wolkenkrabber van Mies van der Rohe, 1921 <https://thecharnelhouse.org/wp-content/uploads/2016/12/ludwig-mies-van-der-rohe-friedrichstrasse-skyscraper-project-berlin-mitte-germany-floor-plan-1921.jpeg>
- figuur 6 Plattegrond Altes Museum, Berlijn http://40.media.tumblr.com/1bf2d2399ce029cec114095130c1b1c4/tumblr_nmg93hyUQD1th8cpho1_1280.jpg
- figuur 7 Plattegrond van Seagram Building, New York, <http://cdn.archinect.net/images/1028x/y8/y8r1p6uujs06pjxl.jpg>, laatst geraadpleegd op 26 oktober 2017
- figuur 8 Rem Koolhaas, *De Rotterdam*, <http://617bb7d10f2e3e8732fd-9335c5bd016d61e5d3d959d22c1f394b.r91.cf3.rackcdn.com/images/derotterdam-tile-04.jpg>

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.